

SZÁZADOK.

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT KÖZLÖNYE.

Negyedik füzet.

1871.

Aprilis hó.

Egy XIV. századbeli magyar vezeklő Irlandban sz. Petrik purgatóriumában.

Adalékul a középkori erkölestörténethez.

A cs. k. udv. könyvtárban Bécsben az asceticus codexek közt, 1398. számjeggyel, találtatik egy XV. századbeli latin colligátum, ivrétben, melynek III-ik darabja a 209. levelen így kezdődik: Incipit registrum de purgatorio sancti patricij ¹⁾).

A melki benedictinusokéban pedig, Bartalus István úrnak a felsőaustriai kolostorok könyvtáraitól akademiánk elébe tavál terjesztett Jelentése szerint, egy 4rétű colligátumban 4-dik darabul, a 185. laptól a 266-ig találtatik ugyanez ily czim alatt: Incipit prologus cuiusdam Georgij qui fuit in purgatorio sancti patricij Anno dni M.CCC. LIIj^o Amen.

Söt Montfaucon szerint (Bibl. MSS. I. 16. l.) Krisztina svéd királynénak a Vaticánba áttett kéziratái közt 122. sz. alatt egy legendás könyv van, s ebben egy Peregrinatio Geo-

¹⁾ Leírta Denis a „Codd. MSS. Theol. Bibliothecae Palat. Vind.” czimű munkája I. köt. 2. része 639. száma alatt.

gii Equitis Vngarici et de Purgatorio, germanice scripta.

Én az első kettőt használtam; s a másodiknak, mely most is kezeim közt van akad. osztályelnök Pulszky Ferencz úr szives közbenjárására, a kolophonja ez: *Hec autem omnia facta sunt ad confirmationem non modicam Katholice fidei, sicut patet, ac etiam ad laudem et honorem et gloriam domini nostri Ihesu Christi, qui cum patre et spiritu sancto vivit et regnat deus per omnia secula seculorum, amen. Isto completo sit laus et gloria Christo. Amen. (Hec autem scripta et completa sunt per nycolaum de newburga Anno dni M. CCCC. XIIIj pridie Sanctorum martirum marci et marcelliani.*

Halt dich rayn
 beehen dich ehlayn
 fleuch dy gemayn
 vnd beleib ayn

(Sepe senem primum fatum facit ars mulierum.)

Különbén ezen neuburgi Miklós csak későbbi leíró, amint-hogy a sokkal correctebb Bécsi codexben az itt zárjelek közt adottak helyében csak ez áll: *Explicit tractatus de purgatorio sancti patricii*; maga a munka közvetlenül a György vitéz vezeklő útja után, és nem maga által készült, hanem valamely a mysticismusra hajló pap által, kinek György maga beszélhette el vísióit.

Engem a Melki Cod. ezime azért ragadott meg, mert kezdetben azt gyanítottam, hogy egy XIV. századbeli eddig ismeretlen hazai írónak vagyok nyomában. Csak a munka vége felé győződtem meg, hogy az író más —; és hogy fáradságomat, melybe ennek tanulmányozása került, legalább némileg értéksítsem, közlöm róla és belőle azt, minek kis részben történetünkre, nagyobb részben a XIV. század általános erkölestörténetére némi bece lehet.

Előadásom tárgyát tehát az előttem fekvő egykorú kútfő *Georgius Vngarus*nak nevezi. Született e György vitéz

1329-ben ²⁾); Crissaphan comesnek fia, ki egy hatalmas magyar zászlós úr volt ³⁾, és nagy Lajos királyunkat olasz hadjáratán Nápolyba követte ⁴⁾. György vitéz is követte a király zászlóit Olaszországba — fiatal korát tekintve, nehezen 1350 előtt —; s ott annyira kitüntette magát, hogy a király őt Apúliában kapitányává és több városok és várak paranesnokává tette, melyek közül kütföm „Tróját a tenger mellett“ (a mai Capitanata tartományban), továbbá Bárit és Barrisit említi, mely mindkettő a Bári tartományban fekszik, s mely utóbbi alatt, melyet írónk Barbetonnak is nevez ⁵⁾, hihetőleg a mai Barletta értendő. — Megjegyzem, hogy sem krónikáink és történetírónk, — ez utóbbiak közt az egykorú Dubnici Névtelen sem — ismerik e két személyiséget, Crissaphánt és Györgyöt, sem eddig megjelent okmányaink nem.

A fiatal hős azonban visszaélt hatalmával, mert 1353-ban már, tehát huszonnégyszáz éves korában, mintegy kétszázötven gyilkosság és sok más mindennemű bűnnek tudata nyomta

²⁾ „Georgius, iuvenis homo et robustus, aetatis XXIII annorum.“ Cod. Melicensis, 188. l. — A munka 1354-ben íratott; Richard érsek (Cod. Mel. 186. l.) 1353-ban „vir iuvenis quasi XXIII annorum“-nak mondja.

³⁾ „Georgio de Vngaria, filio cuiusdam Magnatis, militis et baronis, qui Crissafan nominatur“ Cod. Mel. 185. l.; a Bécsi Cod. ben „filius Magnatis, militis et baronis de vngaria.“ „Georgius saepedictus filius nobilis viri Domini Crissafan, non solum militis sed baronis magni.“ Cod. Mel. 188. l. — „filius nobilis et potentis viri dni Crissaphani de Vngaria militis. Bécsi Cod.

⁴⁾ „filius cuiusdam nobilis commorantis Neapoli, sed de regno vngarie“ Bécsi Cod.

⁵⁾ „Qui saepedictus Georgius . . . constitutus in Apuliae partibus Capitaneus per Illustrissimum Principem et Dominum, Dominum Regem Vngariae, superque plures civitates, et castra quamplurima, et singulariter super quandam civitatem quae vulgariter dicitur Troya, sitūata in maritima parte; et super civitatem Bari, et Barribi, quae vulgariter dicitur Barbeton; et super multa castra.“ Cod. Mel. 188. l. — A Bécsi Cod. hibásan így: „situatam in marittima prope civitatem Kray in Karyli quae vulgariter dicitur Karleton.“

öt ⁶). Ez állapotban, vagy hogy a király büntető kezét elkerülje, vagy hogy lelkiismerete által szorongatva magába szállt; barátjai és szülei tudta nélkül, egyetlen szolgával, és gyalog (sine equo) a pápai udvarba (versus romanam curiam) ment, s ott több magyar nemesek, lovagok, paizshordók és szerzetesek által kilétét igazolván ⁷), bűnei meggyónása után nyerendő feloldás végett, útnak eredt.

Hogy vitézünk vezeklési útját megérthessük, szükséges lesz először is a középkori mysticismus azon irányával, ha csak általános vonásokban is, megismerkednünk, melyhez az eddig lappangott, s a tudós Bollandisták előtt is ösmeretlen kútfőm egy új, és felette nevezetes adalékot képez.

Nem csoda ha a középkorban, midőn durva erőszak s az erősebbnek joga uralkodott a gyengék nagy száma felett; midőn a természeti tudományok még pólyáikban feküttek, s így a babona fogta el nem csak a teljesen tudatlan népet, hanem a társaság felsőbb, sőt tanult, tehát papi, rétegeit is; midőn a classici népek bölcsészete, a Stoa bölcséinek s a Sokratistáknak tanai kevesek előtt ismeretesek, s a kik előtt azok voltak is, a meztelen Igaz nem volt többé elég erős erényre buzdítani, s megtörni a rossz hajlamokat: csoda-e, mondom, ha az eszmének egyetlen képviselője, az egyház, hatalomra törekedett a nyers erő ügy, mint a lelkek felett; s erre más mint szellemi fegyverekkel nem bírván, melyek iránt a fejletlen elméket vajmi fogékonyaknak találta, ezeknek mindenképi élesítéséről gondos-

⁶) „Georgius in officio sibi commisso ultra modum persecutus et insecutus est partem adversam. In qua quidem persecucione tam ipse, quam per alios, multa dampna et innumerabiles videlicet depredaciones quam plurimas, et homicidia adminus CC et L personarum iniuste et contra christianam iustitiam perpetravit.“ C o d. M e l. 188. l. — „Qui quidem Georgius devocione et penitencia ductus, penitencia condigna pro suis maximis peccatis, utpote ducentis et quinquaginta homicidiis, multisque alterius generis et modi peccatis, sufficienter et devote peracta.“ C o d. M e l. 185. l.

⁷) „... sicut clarissime in Romana Curia probatum est per quamplures nobiles, milites et scutiferos, ac etiam religiosos Vngarie nationis homines“ U. o.

kodott is? E fegyverek leghatalmasbjai az ég örömei s a pokol kinjai voltak: amazokról biztosította az egyház az erényt, ezekkel rémitette a bűnt; s a Péter utódja birván a szentírás szerint a kötés és megoldás hatalmát, végre mindenki az egyháztól hitte függeni földöntúli sorsát. Kezdetben azon intézmények (mert csakugyan intézmények voltak), melyek utóbb annyi visszaélésekre szolgáltattak alkalmat, a jóságos eselekedetek, a búcsúk, a vezeklések külömféle nemei, s főleg a csodák elhitetése voltak, melyek a természeti tűnemények nem ismerése mellett, csak ügyes magyarázatot kívántak, hogy csodák legyenek, s melyek felhasználói eleinte öntudatlan csalók, mert egyszersemind csalottak is —; utóbb, s némelyek legalább, jámbor csalók voltak. Így állt elé a valódi, s így a hivatalos mysticismus.

Azonban a hatalom, természeténél fogva, terjeszkedni vágyván, mindezek, az erkölcs és vallásosság célján túl, más, világias, sőt igen gyakran egyenest erkölestelen célra is felhasználtattak. De azért, sőt ép azért, mindig találkoztak oly tiszta, bár rajongó, kedélyek, kik az igaz és jó iránt őszintén lelkesedve, a szent érzésekkel visszaélők ellen őszintén felháborodva s ábrándos képzelmök által elragadtatva, külömféle látmányokban részint a jónak és rossznak következéseit az emberi nemre hitték felismerni, részint a földi, s nem kevesebbé a lelki hatalmasok, köztök főleg a pápák jövőjét vélték ábrándaikból megjósolhatni.

Egész irodalmat képeznek, különösen a XI. század óta, az ily visionáriusok és próféták munkái, kiknek seregéhez nem csekély contingenszt nyújtottak a természetöknél fogva finomabban szervezett, élénkebb idegzzettel biró, s azért a rajongásra, a mysticismusra felette hajlandó nők, kiknek írásaik *Visiones*, *Revelationes*, *Vaticinia* stb. címek alatt közkedveségű táplálékul szolgáltak mindazoknak, kik a kor erkölcsi süllyedése s a hatalmasok által az emberiségre mért nyomorok közt isten segedelmében bizva, ezen, szerintök isten által ihletett szellemek nyilatkoztatásaiból vigaszt s a bajok eltürésére erőt merítettek. Akár őszinte hívőknek tar'suk ez ábrándozókat — és legnagyobb részt kétség kívül azoknak kell tartanunk —, akár jámbor csalóknak: ezeknek úgy, mint amazoknak írásaiktól a nagy és üdvös hatást megtagadni nem lehet.

Ezen mystikusok és jósek sorából való volt szent Petrik is, Irland térítője s az írás mesterségének ez országba behozója, ki még az V. században virágzott (szül. 377. évb., meghalt 459. é.). Viselt dolgairól és csodatételeiről latvanhat, részint latin, részint ír nyelven szóló könyv tanúskodott. Itt bennünket csak a szt. Petrik purgatóriumáról szóló legenda érdekel, melyet a Breviarium Romanum 1522-ki velencei kiadásába bement Lectio propria után beszélek el rövideden.

Miután sz. Petrik a vad íreket a jövő életbeli kínok és örömek előadásával akarván a keresztyénségnek megnyerni, azok kijelentették, hogy ő soha sem lesz képes őket beszédeivel, de csodatételeivel sem Krisztus hitére téríteni, ha csak önkön magok közül valaki a gonoszokat büntetendő kínoknak, s a boldogok örömeinek tanuja nem lesz: isten maga vezette hát ki a maga szentjét egy magányos helyre s neki egy, kívülről setét, kerek vermet mutatott, mondván: Amely igazhitű és őszinte vezeklő e verembe leszállván, abban egy nap és egy ójig időzni fog, minden bűneitől feloldatik, s azon átmenvén, nem csak a gonoszok kínjait, hanem a jóknak boldogságát is látandja. Ekkor az Úr eltűnván szent Petrik szemei elöl, ez örvendve e kinyilatkoztatásnak, azon helyen legott templomot épített, mellé sz. Ágoston reguláját követő szerzetes kanonokokat telepített, ama vermet pedig fallal vétette körül s az ajtóra zárt vetett, nehogy abba valaki könnyű észszel és engedelem nélkül behatolhasson. A kulcsot azon templom perjelére bízta.

Még szent Petrik idejében sok bünbánó leszállt e verembe, kik visszajövéen, iszonyú kinszenvedésekről hoztak hírt, melyeket tapasztaltak és láttak, s kiknek előadásait sz. Petrik azon egyházban feljegyeztetni rendelte. Ezeknek tanutételei után aztán mások is hinni kezdtek sz. Petrikben és predikációinak. És minthogy e veremben az ember vétkeiből kitisztúl, a hely sz. Petrik purgatóriumának neveztetett.⁶⁾ Megjegyzem még, hogy Párisban 1622-ben jelent meg egy Officium Propriuma e szentnek, melyben mondatik, hogy „e vezeklő verem, mely sz.

⁶⁾ Acta SS. Martii. Tó. II. Antv. 1668. 588. l. 36. 37. fej.

Petrikről Purgatorium S. Patricii-nak neveztetik, még most is (tehát 1622-ben) látható.⁹⁾

/ Felette jellemző azon módozat és szertartás, melyhez e purgatórium megjárása kötve volt, s melyet Saltereyi Henrik elbeszéléséből tanulunk.¹⁰⁾ T. i. e módon járta meg Oenus nevű lovag (1153-ban) e purgatóriumot, s mások is így voltak abba vezetendők, kik az igaz bűnbánó léleknek nem közönséges bátorságával s a veszélyek megvetésével valóban meg kívántak abban tisztulni: „mert ki csak kíváncsiságból vállalkozott, arra méltán a meggondolatlanság bélyege illett volna.“ Saltereyi Henrik szerint pedig a sz. Petrik és utódai által megállapított szokás az volt, hogy abba senki sem szállhat le, ha a püspöktől arra engedelmet nem nyer, és saját és ön elhatározásából erősen és őszintén nem kíván bűneiből kitisztulni. Ki midőn a püspökhöz jő, s vele szándékát közölte, a püspök őt először inti, álljon el szándékától, mondván, hogy sokan bémentek, de soha többé vissza nem tértek. Ha az illető ennek dacára megmarad szándéka mellett, a püspöktől levelet kap, melylyel e helyre siet. A hely perjele ezt elolvasán, ez is le igyekszik őt beszélni, s más peletence választatására bírni: ha a bűnbánó ekkor is állandó marad elhatározásában, a perjel bevezeti őt a templomba, hol tizenöt napig böjtölnie és imádkoznia kell. Ez után a perjel összehívja a szomszéd pap-ságot: a bűnbánó áldozik, meghintetik szentelt vízzel, és processióval s litánia-mondás közt a purgatórium ajtajához vezettefik. Itt a perjel, mindnyájok jelenlétében, megnyitván előtte az ajtót, újra emlékezteti, mennyiën elvesztek már ez üregben, és ha még most is állandó maradt feltételében, valamennyi papok megáldják; ő viszont mindnyájokat kéri, hogy imádságukba foglalják őt, és a szent kereszt jelét nyomván ön kezével homlokára, belép. A perjel rá zárja az ajtót, a processióval visszatér a templomba; s más nap reggel ismét megjelenik a barlang ajtajánál, azt felzárja, s ha az ember ott találtaik, ez nagy öröme közt visszavezettefik a templomba, hol újra tizenöt napot tölt, virrasztva és imádkozva; ha pedig az ember a más

⁹⁾ U. ott 39. fejezet.

¹⁰⁾ U. ott 589. l. 47. fejezet.

nap azon órában visszatérőknek meg nem jelenik, ezek, meggyőződven annak elvesztéről, a perjel lezárja ismét a barlang ajtaját, s mindnyájan eltávoznak.

Ez az a szabályzat, melyhez a sz. Petrik purgatóriumának látogatása kötve volt. Az Acta SS. írói azonban megvallják, hogy mióta a szerzetes kanonokok e szigetben megtelepedtek, nincs nyoma annak, hogy, ami Oenus lovaggal, mással is megtörtént volna. T. i. nem ismerték az Acta SS. írói Georgius Vngarus történetét, ki 1353-ban járta meg sz. Petrik purgatóriumát, s kinek kínszenvedéseit az előadásom elején felemlített munka leírja.

E György vitézünk, kinek kilétéről immár volt szó, büneiért vezekelni kívánván, csupán egy szolgája kíséretében gyalog elvándorolt Irlandnak Ulton tartományába, hogy az ott levő sz. Petrik-féle purgatóriumba leszálljon¹¹⁾. A Prologus közli Rikhárd armaghi érsek és Irland primása három levelét, melynek elseje, Györgyhöz intézve, a visszatérőre áldását adja, s neki, ha kívánja, lovakat ajánl. A második valamennyi keresztyéneknek (Christi fidelibus) szól, s tanúságot teszen arról, hogy mind suffraganeusa, mind a helyet őrző szerzetes kanonokok perjelének bizonyágtétele szerint György a sz. Petrik purgatóriumában járt. A harmadikban ugyan Rikhárd érsek Rikhárd mesternek (rectori ecclesiae lycholoi) ugyanazt írja meg; végre a negyedikben Pál (prior et conventus insule purgatorii sancti patricii Clochorensis dioecesis) tanuskodik, hogy „laudabiliter fecit peregrinationem eiusdem purgatorii iuxta ordinem et regulam cenobii nostri, in quo quidem purgatorio diversa tormenta fuit passus, et post eadem tormenta sanctus Michhael archangelus sibi apparuit et secum per vnam dietam naturalem permansit, et ipsum Georgium cum suo corpore humano

¹¹⁾ „Redgles insula parvi lacus, in qua caverna est, quam accolae Purgatorium S. Patricii, Hiberniae apostoli, vocant“: írja 1748-ban hazai geographusunk Tomka-Szászky János, köztünk méltán igen elterjedt munkájában, az „Introductio in Orbis antiqui et hodierni Geographiam“ második (1777-ki) kiadása 128. lapján.

finaliter perduxit.“ Elmondja: „quoniam nobis ad plenum constat de consciencia dicti Georgii et de confessione eius. Audita namque confessione eius, ipsum auctoritate sancti patricij et ordinis absoluimus, et sic ipsum absolutum ire permisimus, et intrare puteum et scalam putealem, et profundam valde, de qua descenditur ad purgatorium sancti patricij, et sic ipsum, tamquam illum, qui veraciter dictum purgatorium et quam plurima mirabilia vidit, vobis remittimus“ stb.¹²⁾ E levél „in crastino s. Nicolai episcopi anno domini M. CCC. LIII.“ kelt, tehát dec. 7-kén. — Hasonlót bizonyít Nicolaus episcopus Clochorensis — „in crastino nativitatis domini anno D. 1353.“ tehát dec. 26. — Ismét a prior generalis hospitalensis ybernie — „die mercurii proximi post conversionem s. pauli,“ tehát 1354. jan. 20. — Ennyi tisztességes úri ember tanuságainak aztán ki ne hitt volna azon időben?

S most már következik maga a hystoria et ystorie ~~modus~~ ^{modus}. Ebben (a Bécsi cod. szerint) György vitéz, azon előzmények után, melyeket fent előadtam, magába térvén, ú. m., a római cüriába ment, ahol hű bűnvallást tevén, Spanyolországba Galliciába utazott, sz. Jakabhoz, ott hat hónapig remeteéletet élt s aztán e szent remetétől szent Petrik purgatóriumáról értesülvén, annak felkeresésére elszánta magát. Következik az általunk már ismert szertartások leírása, melyek után ama vezeklőbarlangba leszállt, aztán ottani látványai huszonkilenc fejezetben. Ördögök kísértik Györgyöt útjában, majd rettentő bestyék alakjában¹³⁾, majd lovasok és lovak, majd nők, kereskedők, ismét

¹²⁾ Cod. Mel. p. 187.

¹³⁾ Érdekes lesz némely látványainak részletes leírásával megismerkedni. Ez első így adatik: „De campo, ubi Georius invenit demones. Visio prima. Egressus autem de supradicta capella Georius albissima intravit quendam altum campum, in quo invenit ultra tria milia demonum in figuris diversorum et terribilissimorum animalium, utpote leonum, ursorum et consimilium, proiciencium per guttur et os ignem valde terribilem et ultra modum fetidum. Stabant autem predicti demones in formis et figuris predictis ex utraque parte

kígyók, barátok, papok, sőt atyja és három férfi testvére alakjában (legifjabb öcsece nevét, Istvánt, innen tudjuk meg) kik

vie versis vultibus ad viam, per quam Georius erat omnino transiturus, eidem Georio terribilissime se monstrantes et ignem valde copiosum in via predicta cumulantes, et sic Georium per illum ignem et ignis medium transire oportebat. Predictorum autem demonum unus validissimus et valde terribilis videns Georium venientem ipsum terribilissime ac invidiosissime agreditur dicens: Geori, quid queris? Cui respondit: Graciam domini nostri Jhesu Christi quero. At ille dixit: Jhesus Christus, peccator pessimus, propter sua maxima demerita a Judeis et a Pylato iustissime est crucifixus, et non surrexit, sed nobiscum propter sua demerita in infernum est demersus et in potestate nostra constitutus cruciandus in eternum: ideo nec te nec se iuvare potest. Ideo noli credere illi, si peccare non cupis, nam fides christianorum in ipsum credencium, que potius debet dici perfidia, quedam insania est. Que fides multum displicet deo celi et terre, qui fecit celum et terram: displicet quidem propter predicta, que tibi dixi de Jhesu Christo. Noli ergo in illum credere, sed acquiesce consiliis meis et promitte nobis perpetuam obedienciam, sequi nostram perpetuam voluntatem et da nobis animam tuam et corpus tuum, et faciemus tibi duo: primo quidem quia infra duos dies cum copia auri et argenti et preciosorum lapidum, quantum tibi placuerit, iuxta votum voluntatis tue, et frueris bonis et eris ditissimus super omnes parentes tuos in vita tua; item secundo post vite tue decursum duccemus te ad rognum nostrum, ubi eris potens sicut nos, et bonis eternis fruens sicut nos, factus amicus noster et servitor in eternum. Auditis autem hiis multiplicibus fallaciis mendacibusque verbis demonis contra dominum nostrum Jhesum Christum, filium dei vivi, qui postquam a mortuis surrexit non moritur, sed vivit et regnat in eternum, Georius dixit: Constat mihi certissime verba que dixisti contra fidem Christi et ipsum dominum nostrum Jhesum Christum, falsissima esse et veneno invidie esse plenissima, quibus me decipere cupis. Scio enim et firmissime credo dominum nostrum Jhesum Christum filium dei vivi et beatissime virginis Marie unicum filium, qui pro nobis descendit de celis et incarnatus est de spiritu sancto ex Maria et homo factus est, et qui secundum deitatem pro salute humani generis mori non poterat, posset in quantum homo in humanitate assumpta pati, mori et crucifigi pro nobis. Scio quidem ipsum ad petitionem Judeorum fuisse iudicatum per Pylatum et ad mortem crucis turpissimam condemnatum, qui non propter peccata sua, sed propter nostra nobis per te inflicta, qui a principio mundi temptando falsidice prothoparentes nostros fuisti causa mortis nostre mentalis et corporalis tamquam pater mendacii. Dominus igitur noster Jhesus Christus non propter peccata sua, ut asseris, sed peccata nostra mori dignatus est, non violenter sed sponte, habens potestatem

mind hitének megtagadására igyekeztek bírni; ismét egy kedves barátnéja képében kísérti az ördög, hogy honn hagyott ékszerrei és drága ruháival pompázva készüljön a Paradicsom láto-

ponendi animam suam et iterum sumendi eam. Cui, regi regum et domino dominancium, habenti istum tytulum scriptum in femore suo, nullus, eciam totus mundus et tota congeries hominum ac demonum ei extra voluntatem nocere poterat, quia sicut met asserit in evangelio, poterat XII legiones angelorum sanctorum, ymmo et omnes choros angelorum ad se et ad suum servicium suamque defensionem vocare, non rogatorie nec vi rogamini, sed ex vi precepti, quia in eius nomine, scilicet Jhesu omne genu flectitur celestium, terrestrium et infernorum, ymmo ipse statim sine angelorum et cuiuscumque creature subsidio poterat Judeos, Pylatum et omnes inimicos suos dissipare per se ipsum et in infernum precipitare tamquam dominus et rex potentissimus super omnes creaturas. Dico igitur et confiteor, et toto corde firmissime et devotissime credo dominum nostrum Jhesum Christum fuisse iudicatum ad mortem crucis turpissimam et veraciter crucifixum et mortuum, non per violenciam aliquam sibi contra voluntatem suam in hac parte illatam, sed sponte et sua liberrima et misericordissima voluntate mori dignatus est pro redemptione generis humani. Qui secundum veritatem evangeliis et scripturam expressam novi testamenti tertia die resurgens iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur, sed vivit et regnat in secula seculorum tamquam rex omnium creaturarum, in cuius nomine flectitur omne genu. Ideo optime et subito me iuvare potest ac firmissime fidelissime spero me iuvandum per ipsum. Hiis autem verbis completis statim idem Georius prorupit in hec verba dicens: Domine Jhesu Christe, fili (igy) dei vivi, miserere mihi peccatori. Hiis autem omnibus auditis dyabolus supradictus valde et supra modum invidissime indignatus dictum Georium validissime ambiens ipsum in medium ignis iactans precipitavit comburendum. Georius autem sic in ignem precipitatus ex infirmitate humane condicionis tunc et pro tunc subito ymaginacionem amisit et omnem sensum interiorem, et exteriorem tamquam fuisset totaliter combustus, ymmo totaliter anichilatus et in nichilum redactus. Sed satis cito virtute domini nostri Jhesu Christi confortatus et ad memoriam reductus recordatus est nominis domini nostri Jhesu Christi et statim dixit hec verba: Domine Jhesu Christe fili dei vivi, miserere mihi peccatori. Quibus verbis dictis confestim reperit se extra ignem sanum et incolumem et sine aliqua corporis sui et vestimentorum lesione, factus sanissimus et validus plus quam ante. Demones autem supradicti numero tria milia et ultra fidem istius Georii et validitudinem considerantes, invidia moti clamaverunt in tantum quod totus mundus horribiliter fuisset stupefactus et timore confectus, si clamorem illum ineffabilem audisset.

gatására ¹⁴⁾: ő ellent áll e csábitásnak is, s isten segedelmével sértetlen áthatol egy lángoló kénkő tavon, egy égő házon, ki-

¹⁴⁾ Ez így adatik elé: „De apparicione domicelle. Visio IX. Nona visio demonum, quam vidit Georius, est ista, pro cuius evidencia est notandum, quod Georius in recessu suo de partibus Apulie commendavit iocalia sua, utpote tres zonas argento ornatas et multa alia iocalia cufidam nobilissime et fidelissime ac devote domicelle, de qua multum confidebat. Demon igitur falsitatis, invidie et mendacii, qui hominum opera felicia et virtuosa impedire et turbare invidissime conatur, apparuit Georio in forma et figura perfectissimi et valde simili in vultu et gestibus et vestimentis et loquele supradicte domicelle, portans secum quemdam cophinū, in quo Georius iocalia sua dimiserat. Que obvians Georio dixit ei: Karissime frater et amice Georii, tu bene veneris, summo enim gaudio noveris esse repletum cor meum videre te propter duo: primo quidem quia te fratrem meum et amicum karissimum a magno tempore non vidi, et ex hoc nunc video te letissimum sicut angelum dei, et potissime quia ob reverenciam dei exposuisti te tot et tantis periculis maximis et tormentis; secundo quia video te fuisse per demones pessimos tormentatum et illusum, ac eciam desolatum. Veni huc dei voluntate, cui omnia sunt possibilia absque ulla contradiccione, cuius angelus vidit tuam et meam devocionem, voluit me esse participem tue peregrinacionis et fructibus eiusdem ad videndum mirabilia sua in purgatorio, in inferno et in paradiso, ut ex visione istorum mirabilium anime nostre ad dei servicium et ipsarum salutem prompiciores reddantur et in eodem servicio firmiores efficiantur. Angelus autem dei, qui me huc detulit, sciens te esse per demones mirabiliter conturbatum et vexatum, dixit mihi et precepit, quatenus tibi pro aliqua consolacione deferrem cophinum tuum cum iocalibus tuis, ut cum illis ipsis utendo aliquam ad tempus recipias consolacionis confortacionem. Nolens igitur angelicis mandatis ac divinis esse inobediens, mandatum angelicum adimplevi, et ecce hic in isto cophino tua iocalia. Accipe igitur, karissime frater mi, unam ex zonis istis et amore angeli dei et mei succinge te illa, et accipe preciosum capucium tuum, ut decencius et honestius, sicut tuam condecet nobilitatem, appareas in conspectu dei et sanctorum, quos visurus es certissime in paradiso, in quo viget summus ornatus, sicut satis cito probabis. Considerans autem Georius domicelle sibi apparentis similitudinem summam in figura domicelle sibi notissime cui secundum rei veritatem iocalia dimiserat, vidensque cophinum suum et iocalia sua, quantum in apparencia sua videbatur, audiensque eloquenciam domicelle et devocionem quam pretendebat, et signa omnia et singula supradicte domicelle miratus est valde; tamen firmissimus in fide Christi et a domino confortatus et inspiratus cognovit, domicellam sibi loquentem

menekszik egy bűdös kútból '5), sőt a poklon is veszély nélkül keresztülmenvén, egy szép ifjú csatlakozik hozzá, ki nem más

non esse veram domicellam, sed esse pessimum demonem in forma domicelle sibi apparentis et ipsum temptare et decipere cupientis, non solum de peccato vane glorie, sed peccato luxurie et feditatis. Cui Georius respondit et dixit: Non decet virum devotum et peregrinum opus devocionis ob dei reverenciam exsequentem uti ornatibus pompaticis mundi, sicut eciam secundum ordinacionem sanctissimi Patricii, cuius nunc sequor vestigia, sum edoctus per priorem antiquissimum et devotissimum ecclesie sancti Patricii, fratrem Paulum nomine, cuius mandatum exsequens fideliter nolo uti vestimentis quibuscumque, nisi illis dumtaxat que mihi dedit, et quia non alia mihi deferre mandavit, videlicet nisi has tres tunicas albas, quas vides, sine capuciis et sine calciamentis, et ideo tene tecum zonas tuas, capucium tuum et iocalia tua, de quibus nichil euro omnino. Cui domicella respondit. Scio certissime, frater mi karissime et amice, fratrem Paulum priorem canonicorum ecclesie sancti Patricii virum esse devotum et sanctum; eius tamen sanctitas et devocio ad sanctitatem et devocionem angeli dei non attingit, sicut manifeste patet. Item angelus dei, videns deum facie ad faciem, melius scit voluntatem dei quam quicumque homo mortalis, qui scit deum, non videt, et qui secreta dei scire non potest, nisi per revelacionem angelorum. Licet igitur sanctus Patricius sanctissime ordinaverit vestimenta qualia habes deferre in peregrinacione ista, hoc tamen non intelligitur de toto processu istius peregrinacionis, sed precise quantum durat visio demonum, quam per dei gratiam iam transivisti et vicisti. Quia igitur de cetero satis cito es paradysum dei intraturus, tempus est ista ornamenta accipiendi, et specialiter quia angelus dei, videns deum facie ad faciem et certissime sciens divine voluntatis secretum, et qui me subitissime detulit, mihi mandavit iocalia ista deferre, asserens, quod hoc est non solum de beneplacito, sed eciam de mandato dei omnipotentis, quod tu nunc ista ornamenta accipias et orneris, ornatusque in paradyso appareas in conspectu dei et sanctorum eius, sicut et in alio mundo diebus festivis plus quam ceteris diebus christiani et viri devoti, clerici et layci, consueverunt ornari ob reverenciam dei et festi. Nunc autem tibi viro, quod esse rationabilem et racione vigentem, constat et constare debet, quod maximum festum, quod est et esse potest, est festum paradisi, quod nunquam deficit neque deficere potest, de quo dicit psalmus loquens de die festo paradisi, dicens: Melior est dies una in atriis tuis super milia. Cum igitur certissimum sit, quod festum paradisi semper durat et nunquam deficit, sicut festum festorum, sequitur quod, quicumque isto festo interesse cupit, sicut et tu, debet ob reverenciam sponsi illius vestiri vestimentis nupcialibus, non autem de ribaldiciis et vilibus uti, ne forte,

mint sz. Mihály arkangyal, ki a purgatóriumon, s végre a paradicsomon is átvezetvén őt, s őt a jövődő élet minden titkaiba avatván, különféle világi fejedelmeknél teljesítendő követségeket

cum ad festum nupcialē intraverit, dicatur sibi sicut de aliō quodam legitur esse dictum: Amice, quomodo huc venieti non habens vestem nupcialē, qui ex hoc quod sine veste nupciali intrare presumpsit et in hoc sponsū nupciarum offendit, proiectus est extra nupcias in tenebras exteriores, ubi semper est fletus et stridor dencium. Unde, frater mi karissime, dico tibi certissime quod tu, qui ad nupcias paradisi intrare cupis et properas, nisi vestimentis pulchris et condecētibz divinam maiestatem et tuam nobilitatem orneris, secundum mandatū dei et angeli, scies quidem certissime quod de festo paradisi proicieris (sic! proicieris) et iactaberis in infernum, ibi semper moraturus cum fletu et stridore dencium. Quia igitur, frater Karissime, sicut tu bene scis, ego animam tuam diligo valde, consulo tibi, quod tu omnino vestimentis tuis istis orneris, et in hoc nullo modo facis contra dei precepta et secundum ipsum penitus observas, quia scriptum est: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Igitur et tu, qui vis et properas ad patriam ingredi, in quo est vera vita, serva istud dei et angeli eius mandatū; et si non facies, mortaliter peccabis et ratione peccati statim iactaberis in infernum, quia tu bene scis, quod si peregrinum, peragentem istam singularissimam peregrinationem, contingat peccare mortaliter, statim per demones divino iudicio precipitabitur iustissime in infernum in anima et corpore. Igitur, frater Karissime, ne in eternum dampneris, serva mandata dei et angeli eius et ornare ornamentis tuis. Georius autem audiens istam periculosam temptacionem, perpendens sibi ipsi in hac temptacione non esse sufficiens recurrit ad auxilium Christi, dicens: Domine Jhesu Christe, fili dei vivi, miserere mihi peccatori. Quibus dictis domicella illa cum tremore acerbissimo et fetore pessimo effugiens abscessit.

¹⁵⁾ De puteo profundissimo. Visio XII. De puteo profundissimo duodecima visio, quam vidit Georius, est ista. Nam supradicta domo relicta postquam aliquantulum processisset, invenit puteum quandam profundissimum, in cuius fundo profundissimo erat multitudo animarum maxima miserabiliter clamantium et lamentantium ultra modum. Item de puteo fumus maximus et fetidissimus et obscurissimus exibat, cuius fetor incomparabiliter omnes fetores mundi excedebat. Item iuxta puteum immediate erat via recta, per quam Georium transire oportebat. Cum autem in via sua Georius procedendo ad puteum accessisset, statim in modum ponti in profundum puteum cecidit, nesciens per quem aut quomodo in profundum putei fuisset iactatus. Cum igitur fuisset prope putei fundum, statim ad domini nostri Jhesu Christi misericordiam recurrit et dixit: Domine Jhesu Christe, fili dei vivi, miserere mihi pec-

kel bizza meg, milyek VI. Ince pápa, az irländi érsek, a baby-loni soldan, III. Edvárd angol király, ennek anyja Izabella szép Fülöp leánya, II. János francia király — de mely tartalmúak voltak legyen e követségek, nem tudni, miután György vitéz azokat csak azokkal közölte, kikhez küldve volt¹⁶⁾. Végre a

atori. Et confestim per virtutem domini nostri Jhesu Christi fuit de profundo putei liberatus et sic nequiciam dyaboli evasit.

¹⁶⁾ Az igen érdekes fejezet így szól: De ambasiatis Georii visio XXVIII. Istud est capitulum XXVIII. in quo agitur de ambasiatis multiplicibus preceptis et indictis ex parte domini nostri Jhesu Christi Georio per Michaelum archangelum ad diversas personas, quarum prima est ad Richardum primatem archiepiscopum Ybernie, secunda ad Euadium nunc regem Anglię et ad reginam matrem eius, tertia ad regem Francie dominum Johannem, quarta ad Innocencium papam nunc viventem, quinta ad Soldanum Babilonie nunc viventem. Qui autem fuerint ambasiates Georius non expressit, nisi illis ad quos missus est; tamen ad primatem Ybernie dixit, qui inter cetera ambasiata illa fundabatur super absolutione magne civitatis sui archiepiscopatus, quam dictus primas iniuste interdicebat et excommunicabat, licet non ex malicia nec ex iniusticia quam videret, sed quia videbatur sibi civitatem in quibusdam punctis non facere debitum suum nec velle facere. Item ambasiata ad regem Francie et Anglię multa continebat tractatum pacis et multiplicem admonicionem. Item ad dominum papam continebat etiam tractatum pacis inter predictos reges, item absolutionem cuiusdam principis, qui longo elapso tempore iam decessit et quem nominare non curavit. Item ambasiata ad soldanum Babilonie non expressit nisi tantum quod ambasiata continebat magnum et notabile bonum totius christianitatis. Cum sanctus Michael ambasiatas predictas Georio ex parte domini nostri Jhesu Christi imposuisset dicendo „talía et talía dicas tali et tali etc.“ Georius duo dixit: primo quomodo reges illi crederent ipsum fuisse in alio mundo et vidisse purgatorium et infernum et paradysum, et fuisse locutum facie ad faciem cum angelo. Cui angelus dedit certissima et secretissima intersigna, que nullus mortalís sciebat nisi ad quos Georius mittebatur. Item secundo quantum ad soldanum Babilonie Georius dixit „quomodo et ad quid ibo ad soldanum Babilonie Sarracenum et infidelem et inimicum Christi, christianorum et fidei christianę?“ Cui angelus respondit dicens „vade secure et indubitanter ad ipsum, quia Deus illius voluntatem optime cognoscit et scit certissime quid de illo habeat facere; tu vero imple mandatum Dei.“ Qui quidem Georius ambasiatas predictas post eius exitum fideliter conatus est adimplere dando intersigna et mirabilia secretissima; et quod ita verum fuerit patet per patentés et evidentes litteras domini

XXIX. azaz utolsó fejezetben¹⁷⁾ kivezettetése beszéltetik el a Petrik barlangjából, s hogy őt nem csak a perjel s ennek kano-

Armachani et aliorum multorum, positas et descriptas superius in principio huius tractatus.

33 = 17) Capitulum XXIX. et ultimum huius tractatus, in quo agitur de exitu Georii. Sciendum enim quod omnibus predictis visis et completis Michael archangelus, accipiens per manum dextram Georium et in manu sinistra tenens crucem auream et ex lapidibus preciosis contextam, de qua superius in tractatu isto facta est mencio specialis, subitissime omnibus que Georius viderat disparentibus, duxit ad capellam sancti Patricii, ubi est ostium purgatorii, per quod Georius intravit, et tunc in fine scilicet diei naturalis prior monasterii sancti Patricii cum canonicis suis, item rex illius patrie cum nobilibus suis et cum copiosa gentis multitudine, qui venerant ad videndum Georium et mirabilia dei in ipso, tunc autem omnes predicti astantes, scilicet prior cum canonicis suis et rex vocatus Machacham cum nobilibus suis et cum aliis multis, viderunt Georium cum quodam alio viro pulcherrimo satis bone iuventutis, scilicet in etate Christi, indutum pannis pulcherrimis viridi coloris, coronatum corona pulcherrima et lapidibus preciosis contexta et fulgentissima, cuius radii solis lucem in meridie lucentis vincere videbantur, portantemque crucem auream similiter contextam et fulgentem. Istorum autem duorum hominum unum cognoverunt, alterum vero non cognoverunt, utrum homo esset vel angelus; videntibus autem omnibus quod Michael et Georius per aliquod spacium temporis mutuo locuti sunt, nam Michael inter cetera Georium monuit de duobus: primo quidem quod diligentissime divina precepta servaret, in quibus tota lex pendet et prophete, et in quibus vita anime consistit iuxta illud dictum Christi: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, item in quibus caritas dei comprehenditur et continetur, quia sine caritate includente dei gratiam, gratum faciente et ceteras virtutes non potest homo saluari, igitur vita anime mortalis non potest haberi sine caritate nec ab ipso (talán ipsa?) potest aliquo modo separari; et sic, sicut divina precepta comprehendunt sufficienciam et efficaciam divinorum sermonum novi et veteris testamenti, iuxta illud Augustini in sermone de laudibus caritatis dicentis: Ille homo quidquid patet, quidquid latet in divinis sermonibus, qui caritatem servat in moribus; igitur dixit angelus quod illa precepta omnino servare conaretur. Item monuit ipsum ac sibi precipiendo mandavit, quatenus in ambasiatis predictis voluntatem dei servaret, quod et postea fideliter exsecutus est. Item tercio sanctus Michael archangelus ad modum prelati cum police dextro signaculo sancte crucis se muniens et consignans, videlicet in fronte, in ore, in pectore, dicendo: Adiutorium nostrum in nomine domini, qui fecit celum etc., item: Sit nomen domini benedictum ex hoc etc., quo facto statim benedictum Georium et omnes

nokjai, hanem az ország királya Machachám is várta minden nemeseivel. Az egész gyülekezetet nagy esodálkozás és meghatottság fogta el, megrohanták őt, mindenki egy darabkát vágott és tépett le ruhájából ereklyéül, mások hajának estek, s ha a király közbe nem lép, szegény György vitézt a nagy kegyelet ugyan-csak megkoppasztotta volna. „S mindez — úgy mond az egykorú szerző — a katholika hit megerősítésére, Jézus Krisztus tisztességére és dicsőségére történt, ki az Atyával és sz. Lélekkel él s uralkodik a századok végeiglen Amen.“

Szolgáljon e kis közlés is a középkori erkölcsök történetéhez némi adatkép.

Utóirat. E közlemény felolvastatván a magyar akadémia második osztályában 1871. martius 6-kán, némely észrevételeket vont maga után.

astantes dicens : Benedictio dei patris omnipotentis et filii et spiritus sancti ac eciam domini nostri Jhesu Christi et eius sanctissime matris virginis Marie et omnium sanctorum et sanctarum descendat super vos et maneat, semper vobiscum, amen. Hiis completis sanctus Michael statim invisibiliter discessit, prius tamen confirmata quarta supplicacione Georii, cui respondit: Scias certissime, cum a te recessero et in celum ascendero, me cum omnibus angelis ad beatam virginem accessurum et eam devotissime rogaturum, quatenus ut dignaretur filium suum unigenitum, dominum nostrum Jhesum Christum, rogare pro liberatione matris tue a penis purgatorii, et sicut tibi promisi, ita veraciter fiet, amen. Angelo autem subitissime recedente Georius totaliter gradus purgatorii ascendit, priore cum toto conventu gaudentibus et deum cantando laudantibus, videntibus in Georio visibiliter miracula dei. Cum autem esset Georius in capella in medio omnium valde admirancium, in medio constitutus, tunc omnes et singuli notali devocione affecti non solum de reddito (így) Georii, sed eciam de visione angeli, ac eciam de odore admirabili et inenarrabili, qui de loco illo et de vestimentis emanabat, tunc quicumque poterat de vestimentis Georii pro reliquiis servandis quocumque modo cum cultellis vel alio modo disrumperere disrumpebant et rapiebant. Et cum sic Georium nudum in femoralibus dimisissent, voluerunt capillos capitis sui evellere, quod et fecissent si non fuissent prohibiti ex fortitudine et potencia regis, qui ipsum Georium vestimentis suis propriis indui fecit devotissime. Hec autem omnia facta sunt ad confirmacionem non modicam catholice fidei, sicut patet, ac eciam ad laudem et honorem et gloriam domini nostri Jhesu Christi, qui cum patre et spiritu sancto vivit et regnat deus per omnia secula seculorum, amen.

Az osztályelnök kételkedett benne, vajon György vitéz magyar volt-e, s nem valamely idegen zsoldos-e, milyeket Lajos király Olaszországban fogadott volt. — Erre nézve, ha a felhozottak nem elégségesek, álljon itt még több hely a Melki codexből. A prologusba beszótt első levél így kezdődik: *Georgio vngaro, habitanti regni apuliensis* (185. l.). A második levél György atyjáról világosan így szól: *Georgius . . . cuiusdam nobilis filius, commorantis in regno vngarie* (186. l.) A harmadik is: *Georius filius dni Crissafan de vngaria* (187. l.) A negyedik: *Georgius filius dni Crissafan militis de Vngaria* (u. o.). Az ötödik Györgyöt magát ismét így nevezi: *Georius de vngaria* (188. l.). Ily és ennyi világos hely után, melyekhez a 3. és 4. jegyzésben álló, teljesebb helyei a Bécsi codexnek is számítandók: *filius magnatis, militis et baronis de vngaria*, s a még világosabb: *filius cuiusdam nobilis commorantis Neapoli, sed de regno vngarie*: nem látok okot, miért kételkedjünk, hogy a kegyetlen fiatal tigris csakugyan magyar főúrnak fia, nem pedig valamely condottiere volt, kinek magyarléte mellett a *quamplures nobiles, milites, s eutiferi ac eciam religiosi vngarie nacionis homines* csakugyan nem tanúskodtak volna.

Egy más barátom azt jegyezte meg, hogy költött lehet az egész. A középkori legendairók szívesen valamely kevesbbé ismert országba és nemzethez tették át meséiket és hőseiket, hogy könnyebben hitelt találjanak. — Ez áll. Magam is nem csak ismerek, de bírok is pár középkori francia és olasz ily „magyar“ regényt kéziratban, s egyidőben nagy kedvem volt azokat kiadni, csak csonkasága az egyiknek tett habozóvá szándékomban. Itt azonban költeményt nincs okunk feltenni. Szerénység nélkül mondhatom, hogy ismerem a középkori legendaköltést: sokat foglalkodtam egykor e tárggyal, meglehetősen megbarátkoztam a legendairók és középkori rege- és mondaköltők észjárásával: de szeretném én azt a historiai pontosságot, a historia- és chronológiával hű egyezést látni egyben is, mely itt, és különösen a XXVIII. fejezetben, tapasztalható, s melyet ép ezért közöltem is a 16. jegyzetben — míg

péld. mind a Nibelungének, mind a mi Atilamondánk s az ezt leíró kronistáink, Atila kortársává teszik verónai Detrét, ki tudvalevőképen a keletigót nagy Theoderik volt és pár évvel Atila halála után született csak. — Semmi okunk sincs György vitézt és irlandi útját kétségbe vonnunk: látományairól, azaz hogy mit vélt exaltált s a megelőzött mesterséges sanyargatások által még idegesebbé vált állapotjában látni, feleljen ő, és történetének megírója, kin e látományok kellő kiszínezése bizonyosan nem múlt.

Egy harmadik barát nehézsége az általa is látott sz. Petrik purgatóriuma külső formájára vonatkozott. Az egy sziklabarlang, némi régi falmaradvánnyal. Mit bizonyítson ez az egész Petrik-féle purgatóriumi ügy ellen, nem tudom. Történetünk leírása ugyan nem ellenkezik a sziklabarlanggal sem, bár ilyent a Bollandisták sem említene. — Tán nem is azon üreget mutatják már ma a kíváncsi idegennek, melyben egykor sz. Petrik vezeklői kínlódtak. De ez itt teljesen adiaphor dolog. S ezzel a kis dolog körüli nagy harcznak — ha úgy tetszik — legyen vége.

TOLDY FERENCZ.